

SØRUM-SPEILET

NUMMER 1 - 2017 - 23. ÅRGANG

**ÅRSMØTE 2017
PIANOFABRIKANTER FRA SØRUM
FROGNER SANITETSFORENING**

*Dag Winding-Sørensen.
(Foto: Jørgen Kirsebom)*

Lederens spalte

Å formidle siste nytt fra fortiden er en fascinerende beskjeftigelse. Med dårlig skjult stolthet må det sies at Sørumspeilets biografier om betydelige personer med opphav i Sørum, bidrar til å sette bygda vår på kartet! Så også i dette nummeret.

Historielagene i Blaker og Sørum gikk sammen i en organisasjon i 1970. Medlemstallet lå lenge under 200, men har i de siste tyve årene vokst kraftig. I dag teller laget nesten 500 medlemmer.

Oppgavene våre har alltid kretset om bygdas identitet og kulturminner, med vekt på formidling spesielt til barn og unge. Nedtegning av bygdenes historie har også vært en betydningsfull oppgave. Allerede i 1977 tok styret opp spørsmålet om å lage en ny bygdebok for Sørum etter kommunesammenslåingen i 1962. Sørum formannskap vedtok den 28. september 1977 at Kulturstyret skulle utarbeide en instruks og oppnevne en nemnd til å ivareta arbeidet. Det tok tid å strukturere oppgaven, men i løpet av 1990-tallet tok den form. Til nå er 5 bind utkommet, og arbeidet fortsetter med bygdelagene i Blaker. Vår nye bygdebokforfatter Håvard Havind Kongsrud, som har kontorfellesskap med kultur-etaten og det nye biblioteket på Sørumsand, tiltrådte 1. januar 2017. Han har allerede hatt flere møter med kontaktpersoner og et større møte for bygdebokinteresserte. Historielaget ser med stor forventning frem til et fruktbart samarbeid, og snarlige utgivelser av de resterende bindene av Sørum bygdebok.

1977 var et aktivt år i historielaget. Ikke bare ble det fremmet forslag om kommunevåpen – som senere ble vedtatt. 20 desember 1977 fremmet også Blaker og Sørum Historielag spørsmål om å skape et bygdetun i Sørum. Kommunehuset på Nordli ble tidlig pekt ut som senter for en slik satsing. Vi vet alle hvordan det gikk. Imidlertid hvilte ikke historielaget, men gikk trøstig i gang med å samle midler, først til Vølneberg gamle skole i 1980, dernest til kjøp av Slora Mølle i 1995. Begge eiendommene skrek etter vedlikehold og omfattende restaurering. Seig innsats av mange medlemmer gjennom

lange år resulterte i tildeling av Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke Olavsrosa til Vølneberg gamle skole, og Norsk Kulturarvs hederstegn til Slora Mølle, begge i 2015.

Kulturarv og identitet

Samtidig begynte rullering av Sørum kommunes kulturvernplan (Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer) som nå etter omfattende arbeid er behandlet av Sørum kommunestyre. Dette er et omfattende dokument, som sammen med Sørum bygdebok er et uvurderlig verktøy i sikringen av vår kulturarv og identitet.

I Riksantikvarens årsmagasin for 2016 understrekes betydningen av å satse på, og å styrke kulturminnearbeidet i kommunene. Et av de viktige målene er å skape en politisk vedtatt kulturminneplan i hver kommune innen 2020. Med en slik plan, og med en kvalitetsrik bygdebok, har man midler til å bevisstgjøre befolkning, politikere og administrasjon om verdien av bevaring og formidling av kulturarven.

Riksantikvaren presiserer også, at selv om både kommuner og historielag jobber med kulturminner, sitter de ofte på hver sin tue. Riksantikvaren har i 2016 sammen med Landslaget for lokalhistorie fremmet gode samarbeidsformer mellom historielagene og kommunene. Vi i Sørum er ikke dårlig stilt. Allikevel opplever vi at dialogen med politikere og administrasjon i Sørum kunne vært bedre i de senere årene. Med de føringene som vi nå ser, har vi et sterkt håp om at samarbeidet skal få nytt moment.

Årsmøtet 2017

16. mars holder Blaker og Sørum Historielag sitt årsmøte på Blaker Samfunnshus på Bruvollen. Se sakslista på side 3. Årsmøtepapirene legges ut på vår hjemmeside 2 uker før årsmøtet. Vi oppfordrer medlemmene til å slutte opp om vårt årsmøte. Det ligger an til større endringer i historielagets styresammensetning, da både leder og nestleder gjennom de seneste 9 årene har bedt om avløsning. Vi ser med stor forventning frem til det videre arbeidet i historielaget og er forvisset om at også det nye styret vil få medlemmenes fulle oppslutning til å fortsette lagets betydelige innsats for fellesskapet.

Dag Winding-Sørensen

BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG

SØRUM-SPEILET Medlemsblad for Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Asbjørn Langeland – 63 82 00 85
Steffen Sætereie – 994 20 652
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Dag Winding-Sørensen – 995 43 747

Adresse

Postboks 72
1921 SØRUMSAND

Telefon

Dag Winding-Sørensen
Leder
995 43 747

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykket av

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

Piano produsert av Brødrene Hals pianofabrikk.

Baksidebilder:

*God stemning på Valstad Café.
(Begge foto Jørgen Kirsebom)*

Vi minner om Årsmøtet i Blaker og Sørum Historielag Torsdag 16. mars 2017, kl. 19.00

Innkallingen er datert 23. november 2016 og ble publisert i Sørum-Speilet, nr. 4, 2016, s. 3.

Møtet holdes på Blaker samfunnshus, Bruvollen.

Foredraget før de formelle årsmøteforhandlingene blir holdt av fotograf Anders Henriksen som er bilderedaktør for bygdeboka vår. Han presenterer et bildekåseri som han har gitt tittelen "På kjøretøyet skal ..."

Servering før årsmøteforhandlingene.

Saksliste:

1. Godkjenning av innkalling og saksliste
2. Valg av møteleder og referenter samt to til å skrive under protokollen
3. Årsberetning for 2016
4. Revidert regnskap for 2016
5. Forslag til Arbeidsplan for 2017
6. Forslag til Kontingent for 2018
7. Forslag til Budsjett for 2017
8. Innkomne saker. Utgår: Ingen saker mottatt til fristen som var 15.02.2017
9. Valg av medlemmer til styret, til valgkomiteen, revisor med vara og ut-sendinger til årsmøtet i Romerike Historielag

Stemmerett i årsmøtet har de medlemmene som har betalt kontingent for 2016 eller er innmeldt og har betalt kontingent for 2017, senest 6 uker før årsmøtet, d.v.s. 2. februar 2017.

Vølneberg, 27. februar 2017
Dag Winding-Sørensen (sign.)
leder

Viktig informasjon:

Møtepapirene er lagt ut på hjemmesiden vår www.sorumhistorie.no og blir lagt ut i møtelokalet. De som ønsker møtepapirene tilsendt i posten, kan bestille dem fra nestleder Gro Langeland, tlf. 90536588 eller epost: gro.lang@online.no

Innhold

Lederens spalte	2	Julemarked på Vølneberg	15
Årsmøtet	3	Suksessen gjentas!	16
Pianofabrikanter fra Sørum	4	Valstad Café	17
Frogner sanitetsforening	8	Arrangementer å merke seg	17
Gamle aviser forteller historie	12	Bygdeboka har fått ny redaktør	18
Idrettsmiljøet på Sørumsand	14	"Levende kulturarv"	19

Brødrene Hals' pianofabrikk og konsertlokale i Kristiania

Pianofabrikanter fra Sørum

Av Asbjørn Langeland

I 1822 og 1823 ble det født to gutter på gården Øst-Bingen i Sørum. Da de ble voksne, kom de til å få stor betydning for musikklivet i landet vårt. Den eldste av guttene het Karl Marius Johan Anton, og den yngste het Petter Martin Emil Nilsen. Begge fikk etternavnet Hals, og siden ble de kjent som Brødrene Hals.

Brødrene Hals begynte å bygge pianoer i 1847. Fra et beskjedent håndverkerverksted med bare én ansatt i tillegg til dem selv, utviklet de virksomheten til en stor fabrikk med 100 ansatte. Ved brødrene Hals pianofabrikk ble det produsert mange tusen pianoer og flygler. Instrumentene var å finne både i private hjem, menighetshus og forsamlingslokaler, og firmaet Brødrene Hals ble et av Norges kjente merkenavn.

To målbevisste unge menn

Guttenes far, oberst Casper Andreas Hals kjøpte Øvre Vilberg i 1827, og da flyttet familien fra Bingen til Vilberg. Men allerede året etter, i 1828 ble oberst Hals utnevnt til tollinspektør i Kristiania, og familien flyttet dit. Oberst Hals beholdt imidlertid Øvre Vilberg, og en av hans døtre bodde der i mange

år. I Kristiania ble Karl og Petter Hals elever på Katedralskolen, og planen var at de skulle følge i farens spor og få en militærutdannelse. En eldre bror, Christian Dorph Hals (f. 1817) hadde også valgt å utdanne seg til offiser. Men forhold i familien førte til at guttenes utdanningsplaner tidlig måtte endres. Moren døde samme året som de flyttet til Kristiania (1828), og i 1840 ble faren syk og måtte søke avskjed fra embetet. Familiens økonomi ble vanskelig. Karl og Petter begynte derfor i snekkerlære, og begge fikk svennebrev i snekkerfaget da de var ca. 20 år gamle. Dette vakte betydelig oppsikt i de «kondisjonerte kretser» i Kristiania der det var uhørt at embedsmannssønner ble håndverkere.

Karl og Petter hadde ikke til hensikt å virke som møbelsnekkerer – deres mål allerede i læretida var å bli pianobyggere. For å lære det faget måtte

de ut i verden. I 4 – 5 år arbeidet de på pianofabrikker i Danmark, Tyskland og Frankrike for å lære mest mulig om pianobygging.

I en tale som Karl Hals holdt i 1890 ved et jubileumsarrangement for piano nr. 10 000, sa han bl. a.:

«Skjønt mange mente det var dristig av oss å tenke på slikt, besluttet vi oss med forente krefter å få i gang en pianofabrikk her hjemme. Forkjærligheten for nasjonalt arbeide var den gang ikke større enn nu, snarere var betingelsene i så henseende endnu ugunstigere, og kapital hadde vi ikke. Men vi begynte allikevel – i dag for 43 år siden – den 3. november 1847. Hele fabrikklokalet besto av et leiet værelse, og hele det leide fabrikkpersonalet var en snekkersvenn. Ut på våren det følgende år, 1848 hadde vi vårt første instrument ferdig, et opprettstående

skråstrenget pianoforte. Det prøvedes med interesse av byens musikalske autoriteter og vant deres anerkjennelse. Men endnu bedre var det at vi straks fikk det solgt.»

Da de først var kommet i gang, utviklet virksomheten seg raskt. Allerede i 1850 kunne de leie et større lokale, og i 1852 kunne de levere instrument nr. 100. I 1853 leverte fabrikken sitt første flygel i stort salongformat. Pianoene de leverte var såkalte opprettstående pianoer som var en ny type på den tida. Både pianoene og flyglene var tegnet og utviklet ved fabrikken. I 1856 kjøpte Brødrene Hals eiendommen Stortingsgaten 26 som de siden bygde ut i flere etapper. Nå var produksjonen kommet opp i 100 instrumenter i året.

Karl Hals sa i sin tale at 1862 var et merkeår for bedriften. Da deltok de på verdensutstillingen i London med et flygel og et opprettstående piano. Der mottok de sin første utmerkelse på en stor utstilling, en medalje av 1. klasse. I årene som fulgte, var bedriften i stadig vekst og anseelsen fulgte med. En naboeiendom ble kjøpt til, og fabrikken ble utviklet til et fullverdig mekanisk verksted med en dampmaskin som drev 17 forskjellige maskiner som produserte deler til pianoene.

Petter Hals døde i 1871, 48 år gammel. Hans bortgang var et stort tap for bedriften. Etter brorens død fortsatte Karl Hals virksomheten som eneier, men han beholdt firmanavnet Brødrene Hals.

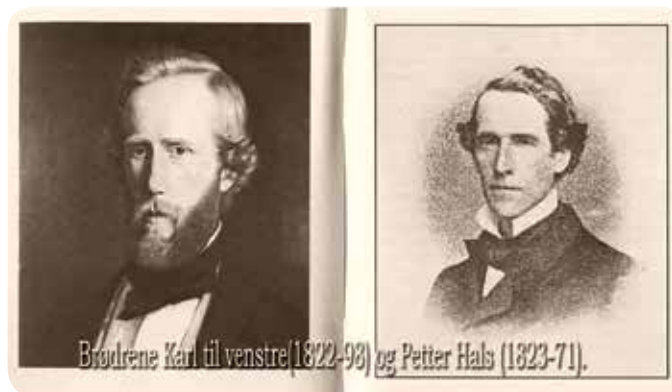
Feiring av bedriftens merkedager

I 1872 ble fabrikkens 25-årsjubileum feiret med en stor fest. Til festen hadde Bjørnstjerne Bjørnson skrevet en kantate som Edvard Grieg satte musikk til. Kantaten ble fremført av Musikforeningens Kor, og Edvard Grieg ledet selv fremførelsen.

Instrument nr. 10 000 var en annen stor begivenhet i bedriftens historie. Nå kunne de feire en bedrift med over 100 ansatte som leverte 8-10 instrumenter hver uke. Lokalene i Stortingsgaten var utvidet og var ikke lenger bare et fabrikklokale. Bygningen hadde fått en konsertsal med stor scene og 600 publikumsplasser. Firmaet hadde også en egen musikkhandel. Begivenheten ble feiret over to dager i november 1890,

43 år etter at bedriften ble grunnlagt. Første dag var bedriftens arbeidere med familier i følge Aftenposten, innbudt til «en animert fest som lagde for dagen det sjeldne forhold som hersker mellom sjefen og hans 100 arbeidere».

Et par dager etter ble den store jubileumsfesten arrangert i firmaets konsertsal. Her deltok representanter fra Stortinget, Kristiania bys ordfører, stiftamtmanden, politimesteren, de øverste sjefer for byens administrasjon, representanter for en rekke organisasjoner innen kunst, industri, handel og håndverksfag samt flere av landets fremste musikere og kunstnere. Karl Hals åpnet festen med en skål for H. M. Kongen «der mottoges med 9-foldige hurraer». På scenen var det stilt opp en stor dekorasjon med bilder av Karl og Petter Hals fra den tiden de grunnla virksomheten, og bedriftens første piano var utsilt sammen med instrument nr. 10 000 som var et salongflygel. Etter

Brødrene Karl og Petter Hals.

åpningsskålen spilte Agathe Backer Grøndahl, først et stykke på piano nr. 1 fra 1847 som «i forbausende grad hadde beholdt sin tone», deretter et nummer på det elegante salongflygelet. Etter at bifallet hadde lagt seg, trådte Bjørn Bjørnson (Bjørnstjerne Bjørnsons sønn) opp og leste en innkommet lykkeønskning fra Hr. Henrik Ibsen, «hvoretter Hr. Hals knyttede et med jubel mottaget, leve Ibsen».

I Aftenpostens referat er det gjengitt utdrag fra en lang rekke taler og telegrammer fra berømte personer i inn- og utland. Blant talerne var Edvard Grieg som takket for de 10 000 klaverer som firmaet hadde sendt ut over landet, og dermed bidratt til «å oppdyrke den musikalske jordbunn». Det var med Hals' pianoer som med hardangerfela; det var en dypere understreng ved dem, og det var Hals' hjertelag for de norske musikere. Grieg avsluttet med å takke

Karl Hals og hans sønner på vegne av alle norske musikere.

En mann med stort samfunnsengasjement

Karl Hals gjorde også en betydelig innsats utenfor bedriften. Han var i nesten 20 år formann i Den norske Fellesforening for Håndverk og Industri. Han er derfor blitt nevnt som en av de mest betydningsfulle i norsk håndverkhistorie i det 19. århundre. I mange år var han medlem av bystyret, og i 1888 ble Karl Hals valgt til stortingsmann for Høire fra Kristiania. På Stortinget gjorde han seg bemerket som en sterk talsmann for en ny tolltariff basert på prinsippet om beskatning av utenlandske produkter. For sitt store engasjement på flere områder, mottok Karl Hals både norske og utenlandske æresutnevnelser, bl. a. St. Olavs Orden, Dannebrog (dansk) og Æreslegionen (fransk).

Karl Hals døde i 1898 etter lengre tids sykdom. Firmaet med musikkhandel og musikkforlag ble drevet videre av Karl Hals' sønner, Thor og Olav som alt i 1883 kom inn i firmaets ledelse. I 1918 hadde antall instrumenter fra fabrikken nådd 24 000. Fabrikken ble i 1925 overtatt av firmaet Grøndahl.

Brødrene Hals konsertlokale var i mange år en viktig arena for landets kulturliv. Foruten å være konsertlokale,

ble lokalet også benyttet til teater- og foredragssal. Fra 1919 til 1927 leide Chat Noir salen, og NRK hadde sin første virksomhet i Hals' bygning. Bygningen ble revet i 1930 for å gi plass til et nytt hotell, Hotel Continental.

Litt om familien og tilknytningen til Sørums

Foreldrene til Karl og Peter Hals var, Casper Andreas Hals (1772 – 1846) og Marthe Maria Nelson (1787 – 1828). Casper Andreas Hals var født i Høland. Som mange i slekten fikk han en militær utdannelse, og han avanserte til oberst. I 1828 avsluttet han sin militære karriere da han ble tollinspektør i Kristiania. Marthe Maria Nelson var datter av justisråd og sorenskriver Nils Nelson på Vest-Bingen. Justisråd Nelson ble utnevnt til sorenskriver på Nedre Romerike i 1803. I 1805 kjøpte han Bingen lense med flere tilhøren-

Brødrene Hals' konsertsal i Stortingsgaten 26.

de gårder, og han ble da eier av både Vest-Bingen og Øst-Bingen. Da Nelsons datter Marthe Maria giftet seg med Casper Hals i 1809, bosatte de seg året etter på Øst-Bingen som altså tilhørte hennes far.

I 1827 kjøpte Casper Hals Øvre Vilberg, og familien flyttet dit. Men året etter ble oberst Hals tollinspektør i Kristiania, og da flyttet familien til byen. Fru Hals døde samme år. Øvre Vilberg ble imidlertid i familien Hals' eie i mange år. Fram til 1844 sto Casper Hals som eier av gården, mens en av døtrene og hennes mann, Marthe Marie og Fredrik Emil Hals bodde der (de var firemenninger). Den tida de bodde på Vilberg, var Fredrik Emil Sørums eneste lege. I 1844 ble en annen svigersønn, Thomas Norberg Oftedal eier av Øvre Vilberg. Han var gift med Margrethe Elisabeth Herford Hals. Oftedal solgte imidlertid gården i 1846, to år etter han kjøpte den.

Casper og Marthe Marie fikk 14 barn. Fire av dem har jeg nevnt ovenfor. En tredje sønn, Christian Dorph Hals (f. 1817) ble gift med sin kusine Karen Nilson. Karen Nilson var datter av prokurator Poul Christian Nilson på Fløgstad i Frogner. Poul Christian var sønn av justisråd Nelson på Vest-Bingen. Han kjøpte Fløgstad i 1827, og i 1837 ble Poul Christian Nilson Sørums første ordfører. Nilson døde i 1841, og Christian Dorph Hals som var offiser og seinere krigskommissær, overtok Fløgstad etter svigerforeldrene. Familien Hals bodde på Fløgstad til 1860 da de solgte gården. Det kan ellers nevnes at oberst Casper Hals døde på Fløgstad i 1846, og at han ble begravet ved Sørum kirke der graven fortsatt finnes.

Familiene Nelson og Hals hadde altså tilknytning til Sørum i nesten 60 år, 1803 – 1860. Tidlig på 1800-tallet da familien Nelson, kom til Sørum, var det et markant skille mellom dem som

tilhørte embedsstanden og bønder og andre bygdefolk. Men i tida etter 1814 ble disse skillene gradvis mindre skarpe, og da prokurator Poul Nilson ble valgt til medlem av formannskapet og ordfører i 1837, var han den første blant likemenn.

Kilder:

Horgen, J.E.: Sørum bygdebok, b. 2, 4 og 5.

Norsk biografisk leksikon, b. 5, 1931 Aftenposten 1890. 11. 04

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Blaker Sparebank

 BYGDESERVICE

BRØDRENE HALS

Kgl. Hof-Pianofabrikant.

Etableret 1847
i Kristiania.

Etableret 1847
i Kristiania.

Skandinaviens største Musiketablissement.

Kontor, Lager
og
Konsertsal
Storthingsgd. 24 og 26.

Fabrik
for
Pianos og Harmoniums
Klingenberggd. 1b og 3,
Ringsgd. 1.

Musikhandel
og
Konsertbureau
Carl Johans Gade 27.

Tilkjendt Medalje i

London 1862, Stockholm 1866, Paris 1867, Drammen 1873, Kristiania 1874, Paris 1878,
Paris 1880, Melbourne 1888-89.

Æresdiplom
London.

D. kgl. Præmedalje i Guld.

Æreslegionen
Paris.

Mention honorable
Wien 1873 og Melbourne 1888-89

Hors de concours
Kristiania 1883 og Kjøbenhavn 1888.

Anbefaler under fuld Garanti :

Opretstaaende Pianoforter . . . . . fra Kr. 600—1400
Flygler . . . . . " „ 1300—2400
Orgel-Harmoniums . . . . . " „ 115—1800
mod contant 10 pCt. Rabat. Brugte Instrumenter tages i Bytte.

Pianoforter og Harmoniums

stemmes, repareres og udleies.

Stort Udvalg af ind- og uindbundne Musikalier.

Hovedoplæg for Norge
af

Udlandets billigste Udgaver af Undervisningsmusik.

Leiebibliothek.

Instrument- og Strengelager.

Kristiania største Konsertbureau, Kunsthandel m. m. m.

Kataloger, samt illustrerede Prislister, med udmærkede anbefalinger fra Landets første
Musikere tilsendes paa Forlangende gratis og franco.

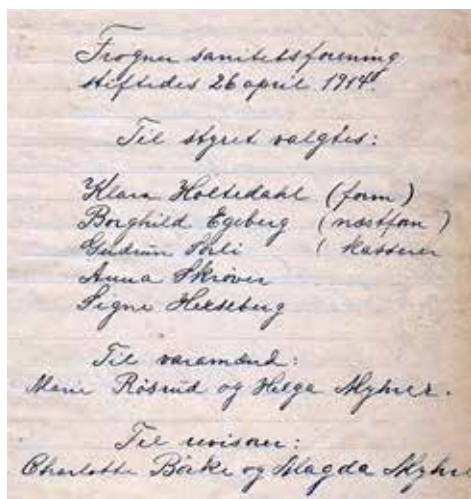

Frogner sanitetsforening

Av Anne-Marie Lund

Sanitetsforeningen på Frogner får avslutte vår serie om disse foreningene og deres betydning for bygder og tettsteder i Sørum kommune.

Vi har fått låne jubelumsskriftet som ble gitt ut til 100 års-feiringen i 2014. Her finner vi beskrivelser av aktivitetene i «gamle dager» og hvordan foreningen har fulgt med tiden og gjort en innsats der det trengtes, etter hvert som samfunnet endret seg gjennom hundre år. Vi har også fått se på årsberetningen for 2016. Den forteller oss at foreningen

fremdeles er aktiv, har 112 medlemmer og stadig finner nye oppgaver. Denne artikkelen er basert på dette materialet, og vi takker for at vi fikk bruke det!

Denne første siden i foreningens eldste protokoll viser hvem som var med i foreningens første styre. Her ser vi at alt er gjort sirlig og ordentlig fra første stund, for dette er en forening med seriøse formål, ikke en «selskapsklubb». Den neste siden i protokollen viser at det allerede tre dager senere ble holdt styremøte der foreningens hovedformål ble formulert slik: Foreningen meldes inn i Norske Kvinners Sanitetsforening. Formålet er å hjelpe tuberkuløse og andre trængende syke inden Frogner, og når vi får råd dertil, holde egen sykepleierske. I tilfelde foreningen oppløses, går midlerne til Frogner sykepleie.

ARBEIDSOPPGAVER OG SAKER

At hjelp til dem som var rammet av tuberkulose blir nevnt først, er egentlig opplagt. Denne sykdommen var utbredt og fryktet på den tiden, også på Frogner. Fra sentralt hold ble det vedtatt allerede i 1899 at bekjempelse av tuberkulose skulle være på dagsordenen i de lokale foreningene. Når sykdom rammet, var det kvinnene som pleiet de syke i hjemmet, og det var også kvinnene som tok ansvar for matstell og hygiene. Derfor var både direkte, konkret hjelp og opplysning viktige saker for sanitetskvinnene. De visste om behovene, og også hvilke tiltak som hadde virkning. Barns og kvinners helse har alltid vært satsningsområder, og etter hvert som tuberkulosen oppstod sjeldnere, stod andre oppgaver i kø. Eksempler fra den gamle styreprotokollen forteller oss om en tid der mange levde i dårlige kår, og søknadene

Sanitetskvinner fra Frogner under 90-årsfeiringen i 2004. Fra venstre: Reidun Hoel, Olaug Hexeberg, Halldis Solvang (delvis skjult), Liv Buseth, Jorid Gauterud, Gyro Kopperud, Kari Sundan (I ført 1914-mote), Bjørg Aussen og Astrid Bråthen.

om hjelp var mange og varierte.

Eksemplene forteller dessuten hvordan sanitetsforeningen stadig tok på seg nye oppgaver. Slik satte de søkelyset på behov som mange i offentlig styre og stell enda ikke hadde fått øynene opp for.

I 1916 ble det gitt 10 kroner til mat til en person, mens en som søkte om midler til kåpe, fikk avslag. Søknad om ulltepper til bruk på tuberkulosehjemmet ble innvilget, og to tuberkuløse fikk to liter melk daglig i to måneder samt ti kilo havregryn. Referat fra senere møter viser at det ble besluttet å utlevere melk til flere trengende, og to familier fikk varer for 5 kroner til jul. (Tradisjonen med mateske til jul har foreningen gjenopp tatt i de senere årene. I samarbeid med Sørumsand sanitetsforening, Lions-klubbene og NAV deles det i desember ut esker med matvarer til vanskeligstilte i kommunen).

I 1918 ble det sendt en søknad om å få beløpet som kom inn ved ofring i kirken i anledning tuberkulosedagen den 6. oktober. Svaret var negativt, og hadde denne ordlyden: «Sognepresten og medhjelpere fandt at tuberkulosen ingen ofredag kunde faa i aar.»

Her er det altså ingen begrunnelse for avslaget, og uansett hva årsaken var, viser det at å samle inn penger ikke alltid var så enkelt!

I 1924, da foreningen hadde bestått i 10 år, hadde foreningen en del midler innestående i Sørums sparebank.

Følgende vedtak ble gjort: «Foreningens midler fordeles i 2 deler. 1.) Til et tuberkulosefond, hvilket kan bety for ex. Til sanatorieopphold eller annen understøtning ved samme sykdom, fondets størrelse kr. 3000. 2.) Innsatt et beløp kr. 1788,91 hvilket er benevnt rørlig fond. Det vil sige, hvis midler ikke haves i kassen da tages af disse og hjelpe til ved andre veldedige øiemed innen Frogner. Dog under styrets og om nødvendig pånødiges foreningens medlemmers samtykke.»

I april 1927 var Frognerkvinnene i gang med et nytt prosjekt som er et godt eksempel på noe som ble startet av sanitetsforeningen, men som senere er blitt en selvfølgelig oppgave for det offentlige. Da ble det besluttet å forhandle med lærer Eldevik om undersøkelse av skolebarn. Eldevik kom samme dag og redegjorde for saken. Beslutningen ble sendt herredsstyret og godtatt.»

Vægt og mål innkjøpt og barna undersøkt en gang dette året.»

I årene 1931-33 arbeidet foreningen med det som kanskje har fått størst betydning for Frogners innbyggere. I løpet av disse tre årene planla, bygde og innviet de et folkebad. Fordi dette var en så stor og viktig oppgave, kommer vi tilbake til dette i eget avsnitt.

I 1935 besluttet tuberkulosenemden å ansette en helsesøster sammen med Sørumsand sanitetsforeninger. Søster Inger Waage fikk mye å si for helsearbeidet i Sørums kommune, og hun var også med i styret i Frogner sanitetsforening i flere år.

Tiltak som hindret smitte av farlige sykdommer, særlig tuberkulose, var noe sanitetskvinnene ivret for. Det kunne være plakater som forbød spytting på gulvet, koppkokere til forsamlingshus, drikkefontener på skolen i stedet for vannbøtte med ei øse som alle drakk av, og særkalker til bruk ved natverden i kirkene. 25-årsjubileet i 1939 ble feiret i festlige former, og i protokollen står det at sognepresten da ble overrakt en gave som var 20 enkeltkalker til Frogner kirke.

Frogner folkebad. Her er det hvitmalt, men som nytt var huset brunbeiset.

1939 var året da krigen ute i Europa kom stadig nærmere. Sanitetsforeningen ble jo i sin tid stiftet for at kvinner skulle bidra i urolige tider, og i desember kom et ønske fra hovedforeningen om et slikt bidrag, nemlig ullstrømper til dem som lå på nøytralitetsvakt. Før nyttår hadde damene strikket 22 par strømper som ble sendt av gårde, og siden vinteren ble kald, ble det senere strikket både skjerf og geværvotter. For å dekke utgiftene til garn gikk medlemmene med lister i hver sin grend, og innsamlingen av penger til garn fortsatte i løpet av 1940 slik at mange votter og skjerf ble sendt til den norske hær.

I 1944 var det en stor eksplosjonsulykke i Bergen, og NKS var med på den såkalte «Bergenshjelpen». Her bidro foreningen med kr. 500.

Tilbakeblikket på de første 30 årene viser at sakene var mangfoldige, og at bidragene kunne være både små og store, men var verdifulle for dem det gjaldt. Etter 1945 endret samfunnet seg mer i retning av velferdsstaten. Den overtok gradvis en del av de oppgavene sanitetsforeningen hadde satt i gang og arbeidet med. Dessuten har behovene endret seg, og nye behov har oppstått. I 1974 inngikk Frogner sanitetsforening og Sørums kommunen en avtale om drift av helsestasjon. Avtalen har fem punkter som klart definerer ansvarsområdene for de to samarbeidspartnere. Det har også vært en tradisjon at nyfødte barn i Frogner får håndklær

med logo som en velkomstgave fra sanitetsforeningen. Årlige sommerturer blir arrangert, og saniteten har opplegg for turgåing i nærmiljøet.

Mange institusjoner og tiltak har fått tilskudd, noen gjennom lengre perioder, noen en gang til ett bestemt formål. Det er stor bredde og variasjon, det viser denne listen over mottakere som fikk bidrag i 2016: De største tilskuddene har gått til matesker til trengende til jul, «Hjelpende hender», Romerike krisesenter og Fondet for kvinnemedisinsk forskning. Alt i alt har foreningen gitt kr. 115.000 til fjorten forskjellige formål i 2016.

Med ulike pengeverdier er det vanskelig å regne ut hvor mye Frogner sanitetsforening har gitt til ulike tiltak opp gjennom årene, men det er utvilsomt store beløp.

HVORDAN HAR FORENINGEN KUNNET SKAFFE SÅ MYE PENGER?

Inntekstkildene har stort sett vært basarer og utlodninger, og gevinstene har for det meste blitt produsert av medlemmene. De har sydd, brodert og strikket nyttige og vakre gjenstander i utallige timer. I tillegg har også noen gevinster blitt kjøpt inn i håp om at loddsalget skulle gi overskudd, og det gjorde det alltid.

I 1919 vet vi at inntekten på en basar ble kr.1.000, 80, og det var ikke dårlig i en tid da en gjennomsnittlig årslønn var 4-5.000 kroner!

Tradisjonen med salg av fastelavnsris startet i 1946, og det er ikke få bjørkeris Frogner sanitetsforening har bundet og solgt. Det er en tidkrevende jobb – først skal det hugges egnede trær hos en velvillig bonde, lages buketter og bindes på fargerike fjær. Så skal risene selges på faste utsalgssteder i tillegg til at medlemmene selger på dørene hos folk på Frogner. I årsberetningen for 2016 står det at det ble laget ca. 800 ris som innbrakte ca. 37.000 kr.

FROGNER FOLKEBAD

Som nevnt over klarte Frogner sanitetsforening å bygge et skole- og folkebad som ble åpnet i 1933. Renslighet og god hygiene var noe som ga bedre helse, derfor ble slike bad satt på programmet i flere sanitetsforeninger over hele Norge. Det var svært få hjem som hadde egne bad på denne tiden. Men det var en krevende oppgave, og medlemmene hadde all grunn til å være stolte da badet stod ferdig. Det var det første private badet i Akershus fylke.

Planleggingen startet i 1931 med en henvendelse til styret i Frogner meieri om fritt vann til det påtenkte badet. Da det var i orden, ble det kjøpt en tomt på ¾ mål. Tomten var like øst for der sentrumsbygget i Dueveien 15 ligger nå, ved vareinnleveringen til KIVI. Byggekomite ble valgt, og byggmester Hilmar Bjerke tok på seg å sette opp huset for kr.15.000. Den 11.februar 1933 var det innvielsesfest, og i Sanitetsforeningens blad «Folkehelsen» var saken på forsiden i marsnummeret. Inne i bladet stod det: «Om Frogner sanitetsforening kan vi i sannhet bruke betegnelsen «Liten, men god». I to år har de arbeidet med å reise bygden et folkebad, som i høi grad trengtes, og nu står det ferdig i sin vakre skikkelse. Den brunbeisede bygning tar seg godt ut. Det måtte i sannhet være en stor dag for de 15 damer som har skaffet sin bygd dette prektige bad.»

Og det var virkelig et prektig bygg! Her var det adskilte avkleddingsrom med forbindelse til to karbad, badstue med plass til seks personer, fotvaskere og 4 dusjer. For å gå inn i badstua måtte man ta dusj først. Huset hadde til og med vannklosett, noe som var en sjeldenhet den gangen. I 2.etasje var det møterom

for foreningen.

Hvordan greide de å finansiere et slikt flott og moderne bygg? Anna Skrøver, som da var leder, innrømmet at Folkebadet hadde kostet ikke bare penger, men også mange søvnløse netter. Penger måtte lånes, bl.a. 5.000 kr. fra Norges Badeforbund, hovedstyret i NKS gav et tilskudd på 1.500 kr., og en del andre lån og gaver kom også godt med. Sanitetskvinnene prøvde litt av hvert i lokalmiljøet for å få inn penger også. Da det viste seg at det manglet penger til den siste «finishen», nemlig fliser på badet, arrangerte de en tilstelning på bade- og festplassen «Stranda» ved Leira. Her ble overskuddet 350 kr., og flisene ble innkjøpt og lagt. Kommunen var ikke uten videre villig til å garantere for lånene, så sanitetskvinnene måtte bare klare dette selv, og det gjorde de. Samvittighetsfullt passet de sine økonomiske forpliktelser på beste måte.

Driften av badet kostet også penger, men noe ble spart inn ved at sanitetskvinnene selv påtok seg jobben som badekoner. På herrenes badedag måtte ektemennene deres stille opp som badevakter. Badet var åpent hver fredag og lørdag, og inngangsbillett for voksne kostet 50 øre. Skolebarna fikk bade gratis, men måtte betale 10 øre for såpe. At badet dekket et behov og ble brukt, ser vi av besøkstallene som er notert. I 1940 var det 1.100 voksne betalende gjester, i tillegg kom skolebarna. Etter hvert ble det ansatt badevakt, og selvfølgelig økte prisene i takt med prisutviklingen ellers.

Frogner Folkebad var i full drift fram til slutten av 60-tallet. Nå var boligstandard blitt bedre, stadig flere hadde bad hjemme og behovet for folkebad var ikke der lenger. Samtidig var huset slitt og trengte oppussing, og så begynte noen å fundere på hva det nå kunne brukes til. Kanskje var det blitt noen nye behov? På denne tiden ble det vanligere at også småbarnsmødre var ute i arbeidslivet, og barna trengte et trygt sted der de kunne være sammen og leke om dagen. Her var det to fedre som lanserte ideen om en barnepark, Hans Hattrem og Alv Okkenhaug forsikret at de skulle lede dugnadsarbeidet og ombyggingen dersom sanitetsforeningen tok materialkostnadene. Det var en stor jobb som måtte gjøres både ute og inne, men stor var dugnadsviljen også. I

august 1969 var anlegget godkjent av kommunen som barnepark, parkleder Mariann Strømstad var på plass og barna kunne ta parken i bruk. Parken ble drevet i mange år. Sist på 80-tallet hadde imidlertid barnehagen flyttet ut, et par firmaer hadde leid lokalene en stund, men nå var huset svært nedslitt. Restaurering og videre drift i regi av sanitetsforeningen var uaktuelt. Frogner Senter A/S ville gjerne kjøpe tomten og rive huset, og man takket ja til et tilbud på 480.000 kr. Denne summen gjorde at foreningen kunne være mer gavmild enn ellers en periode, men det trengtes også et lokale. Så ca. halvparten av kjøpesummen ble brukt til andeler i Frogner Grendehus. Da dette ble innviet i 1994, hadde Frogner sanitetsforening fått sitt eget rom og plass til lager og arkiv i huset. En god løsning!

NÅTID OG FRAMTID

Da Frogner sanitetsforening ble stiftet i 1914, var Frogner et tradisjonelt bondesamfunn med få innbyggere, og de fleste kjente hverandre. Samfunnsutviklingen og nærheten til Oslo har ført til at innbyggertallet stadig øker. Her kommer innflyttere fra mange steder i Norge, andre land i Europa og fra andre verdensdeler.

I jubileumsskriftet står følgende: «Saniteten og fellesskapet der gir kvinner med ulik bakgrunn og erfaring mulighet til å bli kjent med sitt nye bosted, samtidig som de som har bodd her en stund blir beriket med erfaringer fra andre steder, land og kulturer. Frogner sanitetsforening utgjør et stekt kvinnenettverk som bidrar til trivsel i nærmiljøet, og vi regner med at utfordringene som ligger foran oss, blir tatt på strak arm, slik våre forgjengere alltid har gjort.»

Dette er i tråd med Fredrikke Marie Qvams ide om at sanitetsforeningene skal være inkluderende, et møtested for alle kvinner uansett samfunnsklasse og bakgrunn. Bedre folkehelse og trivsel gagnar alle.

Liv Buseth, nåværende leder sier at sanitetsforeningene blir også berørt av endringene i samfunnet. «De lokale flaggsakene har det offentlige tatt over, men behovet for oss sanitetskvinner er til stede i den «nye» fattigdommen som kan oppstå i velferdsamfunnet», sier hun. Rekruttering er nødvendig, og hun nevner både bruk av sosiale medier og

endret møtekultur som mulige tiltak. Kurs og fagdager som blir arrangert fra sentralt hold er også interessant og lærerikt og kan trekke nye medlemmer. Hun sier: «Jeg mener samfunnsutviklingen viser at det fortsatt er stort behov for sanitetskvinnene og deres innsats på ulike områder. Men det blir på andre områder enn tidligere. Mitt ønske er at framtidens sanitetsarbeid på Frogner fortsatt skal blomstre.»

Ny leder fra februar 2017. I det Sørumspeilet går i trykken, får vi vite at på årsmøtet den 13. februar gikk Liv Buseth av som leder. Hun har vært leder siden 1995 og ønsket avløsning, men fortsetter i styret. Ny leder er Chelvi Nirmalanatan som har engasjert seg sterkt i sanitetsarbeidet og sittet i styret i Frogner i en del år.

Vi avslutter serien om sanitetsforeningene i Sørum kommune med Norske Kvinners Sanitetsforenings meningsfylte motto sammen med fastelavnsriset – et sikkert tegn på at våren nærmer seg, og en sikker inntektskilde som gjør at det gode arbeidet kan fortsette.

KILDER:

Frogner Sanitetsforenings jubileumsskrift (2014)
Redaksjon: Bjørg Aussen, Liv Buseth, Jorunn Hattrem og Gro Langeland.
Årsberetning 2016 Frogner Sanitetsforening
Magnhild Folkvord: Fredrikke Marie Qvam. Rabaldermenneske og strateg. (Samlaget 2013)

Alle bilder er fra jubileumsskriftet.

Artiklene om de andre sanitetsforeningene i Sørum kommune finner du i Sørumspeilet: 2016. Sørum sanitetsforening i nr. 2, Blaker sanitetsforening i nr. 3 og Sørumsand sanitetsforening i nr. 4.

Gamle aviser forteller historie

Asbjørn Langeland

Mange gamle aviser er nå digitalisert og gjort tilgjengelig på Nasjonalbibliotekets nettsider. Ved å søke på ordet Sørums har jeg funnet litt av hvert av det avisene skrev fra bygda vår på 1700- og 1800-tallet. Her følger noen nyhetsoppslag som gjelder forhold i Sørums:

PREMIER FOR DYRESTELL

Fra Dagbladet 22. oktober 1880:

Foreningen til dyrenes beskyttelse

De av grosserer D. Graah utsatte præmier for særdeles omhyggelig behandling av husdyr er av Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Kristiania for innværende år utdelte til:
(Her følger en lang liste med 57 navn der tre av de premierte er fra Sørums):
6. Staldkarl Hans Evensen præstegården af Sørums, 1 sølvskje.

10. Budeie Anne Andersen af Sørums, 1 bibel.

21. Marie Mathisdatter af Sørums, 1 sølvskje

De premierte blir så ordnet i grupper etter hvor lenge de har tjent på samme sted: nr. 6, Staldkarl Hans Evensen har mindre enn 10 års tjeneste på samme sted, nr. 21 Marie Mathisdatter har tjent på samme sted mellom 10 og 20 år, mens Anne Andersen ikke har nådd 10 års tjeneste på samme sted.

I 1879 var det to fra Sørums som fikk premie:

Tjenestepige Maren Engebretsdatter, 1 bibel

Tjenestepige Berte Andrea Pedersdatter, 1 bibel

Kommentar

Grosserer David Graah tok i 1859 initiativ til å stifte Norges første dyreskyttelsesforening, «Foreningen mot mishandling av dyr» som noen år seinere ble til «Foreningen til dyrenes beskyttelse». Det går fram av foreningens historie at det på den tida foreningen ble stiftet, var en utstrakt mishandling av hester. Men som premieringen viser, var Graah generelt opptatt av hvordan husdyr ble behandlet.

HESTETJUV

Fra Aftenposten 13. desember 1860:

I går ble der telegraferet til politikammeret at der fra dyrlege Vogt i Sørums

den foregående natt var bortstjålet en blakk hest. En mann, Peter Larsen fra Enebak som hadde vært der i arbeid, var mistenkt. Ved at efterhøre hos forskjellige kjøbmenn der folk fra Enebak pleier å logere, om nogen person med det oppgitte navn hadde tatt inn, erholdt man imidlertid ingen underretning.

Senere ble det meldt fra en kjøbmann i Storgaten at en mann fra landet var kommet inn, og hadde falbudt en god hest for 5 Speciedaler, hvorfor mistanken innleddes på ham. Han erkjente at han het Peter og var fra Enebak, men påsto bestemt at han hadde hatt hesten som han frembød til salg, i 4 år på plassen sin, og at han aldeles ikke hadde vært i Sørums. I dag har han imidlertid gått til bekjennelse om at han har stjålet hesten hos Vogt. Han er 32 år gammel og har ikke før været straffet.

Kommentar:

Dyrlege Vogt het Johan David Voigt. Han var født i 1807 og kjøpte gården Lunder i 1838. Voigt deltok mye i det offentlige liv i Sørums, og han var kommunens ordfører 1842 – 1845. Han døde i 1868.

LEGDEBARN KUNNE FÅ TØFF BEHANDLING

Fra Dagbladet den 3. september 1881: Mishandlet lægdslem.

Fra Sørums skrives til Dagbladet:

Ved middagstider i går ble den omtrent 7 år gamle lægdsutt på gården Fløgstad i Sørums av sin matmoder bragt inn i gårdens fjøs for at avstraffes, fordi han som var satt til å gjete gårdens kreaturer, ikke hadde utført dette verv til hennes tilfredshet. Gutten skal ved denne leilighet av konen være meddelt voldsomme slag av et vedtre, som var bragt med inn i fjøset for anledningen.

Da han etter endt eksekusjon kom ut, slepte han seg i høyst forkommen tilstand til nærmeste nabo, ved hvis hjelp han derpå ble bragt til moderen. Ved undersøkelse her viste det seg at så vel benene som rygg og hender bar merker

etter voldsomme slag. Man frygter for at de anstrengelser som gutten under mishandlingen var utsatt for, har påført ham en brokkskade. Saken er anmeldt til stedets politi.

Kommentar:

Det er to gårder på Fløgstad, og en vet ikke på hvilken av gårdene gutten var satt til å gjete dyra. Et legdebarn var et barn som foreldrene ikke var i stand til å forsørge. Det var en mange hundre år gammel ordning at personer som var avhengige av hjelp til livsopphold, ble plassert på legd. Det vil si at gårdene i ei grend fikk ansvar for å gi dem et visst minimum av understøttelse. De som var på legd, gikk gjerne på omgang mellom gårdene og oppholdt seg på hver enkelt gård en viss tid og fikk mat og en sengeplass. Legdsordningen ble gradvis avløst av økonomisk fattigunderstøttelse, og den ble endelig avskaffet i år 1900. Etter 1860 ble det vanlig at foreldreløse barn eller barn som ikke ble forsørget av foreldrene, ble satt bort som fosterbarn, og det er derfor litt overraskende at det fantes legdebarn i Sørums så seint som i 1881. Kanskje var det slik at gutten på Fløgstad var bortsatt dit mot betaling fra fattigstyret, men det gamle begrepet legdebarn ble likevel benyttet.

INNBRUDD PÅ GÅRD I FROGNER

Fra Norske Intelligenssedler 5. oktober 1796:

Natten til fredag mellom 22. og 23. september sistleden er gjort inbrud på min gård Bjerke i Frogner anex til Sørums sogn, og fra min nye stue bortstjålet: Et stykke sammnerullet lærred på 30 lærred, et stort værkens skjørt og sort stoffes trøye, et grovt værkens skjørt og kartuns trøye, et brunspettet værkens skjørt og trøye, og et dito rødspettet skjørt og trøye, en rød ulden bundings trøye, et kartuns og et lærreds fork-læde, Et brunt damaskes tørklæde, 3de strie fruentimmer linned, 2de sorte mandshatter, et par fruentimmer skoe, hvorudi et par glatte sølvspenner, hvorpå stod O.R.S.B. og årstall 1766,

tilligemed nogle matvarer.

En omreisende svensk mand med en redskabsbænk der utgav seg for gjørtler eller kobberslager, og hadde med sig en kvinde, hadde dagen forut på betleriets vegne gjort sig stedet bekjent, og disse har dagen efter taget veien til Christiania eller dens egne nordenfor. Manden er den 23. september sett med lærredet på skulderen ved Sagmoen i Skiedsmo, men taget av veien ved Åsen eller Schjellebek i Aker sogn. De som måtte antreffe disse sager og personer, og anholde dem, gjør det allminnelige og meg som en fattig mand en vesentlig tjeneste.

Bjerke i Sørum på Nedre Rommerige den 2den October 1796
Ole Reinholtsen

Kommentar:

I avisen står det «Et stykke sammenrullet lærred på 30 lærred». For meg gir ikke dette noen mening, men det er altså stjålet et stykke sammenrullet lærred. Ole Reinholtsen (1742 – 1815) bodde på den gården Arne Leo Sørлие eier nå, gnr. 89, bnr. 2.

BØKER, BILDER OG AVISER PÅ NETTET

Grunnlaget for mange av de artiklene som jeg har skrevet til SørumSpeilet de siste årene, har jeg funnet på Nasjonalbibliotekets nettsider. Her følger en kort introduksjon til Nasjonalbibliotekets tjenester.

Nasjonalbiblioteket har som oppgave å samle og oppbevare «til evig tid» alt som blir publisert i Norge og gjort allment tilgjengelig. Samlingene inne-

holder bøker, kart, noter, blader, aviser, bilder og andre trykksaker. De samler også innspilt musikk, film, radio- og TV-programmer og digitalt publisert materiale. De som utgir materialet, er i lov om avleveringsplikt pålagt å avlevere et antall eksemplarer av alt de publiserer til Nasjonalbibliotekets avdeling i Mo i Rana, der blir ett av eksemplarene oppbevart i en spesialbygget fjellhall der luftfuktighet, temperatur og luftkvalitet er nøyaktig regulert.

Samling og oppbevaring har liten hensikt hvis ikke folk skal få tilgang

tilgjengelig på nettstedet Bokhylla.no. Der kan man i dag få tilgang til 250 000 bøker i fulltekst, i prinsippet alle bøker utgitt i Norge før år 2000. Videre finnes aviser, bilder, radioprogrammer m.m. fritt tilgjengelig. Hvis det er ei bestemt bok en vil lese, kan en søke på forfatterens navn eller bokas tittel og få opp hele boka i full tekst. Men en kan også søke på emner. Hvis en f.eks. benytter søkeordet Sørum, så får en opp en mengde gamle bilder av den landskjente fotografen A. B. Wilse, flybilder fra Widerøe, postkort fra Mittet m.m. En får tilgang til bøker om Sørum,

institusjoner og bedrifter i kommunen og om personer med tilknytning til Sørum, videre kommer det opp et stort antall aviser der Sørum har vært omtalt i artikler eller annonser. En vil også finne referanser til radioopptak. Det er imidlertid et stort problem med et så generelt søkeord som Sørum, navnet finnes i mange bygder, og dessuten er det mange personer som har Sørum som

Nasjonalbiblioteket, Henrik Ibsens gt. 110, Oslo

til det som samles. Alt trykt materiale blir derfor avlevert i flere eksemplarer, og ved Nasjonalbiblioteket i Oslo er brukseksemplarer tilgjengelige for alle som besøker biblioteket. Mye kan også bli lånt ut via andre biblioteker. Men å stille originalmateriale til allmenn benyttelse medfører to problemer, slitasje og begrenset tilgang. Nasjonalbiblioteket har derfor igangsatt et stort digitaliseringsprogram, og målet er at alt de har i samlingene skal digitaliseres.

En stor del av det digitaliserte materialet blir gjort åpent og gratis

etternavn. En får derfor opp mye som ikke har noe å gjøre med vår kommune når en søker på den måten. Hvis du ikke kjente til dette fra før, og du synes det virker interessant, kan du åpne PC'en og søke deg inn på Bokhylla.no eller Nasjonalbiblioteket og gjøre deg kjent med tilbudet der. Ønsker du å besøke Nasjonalbiblioteket, så er adressen Henrik Ibsens gate 110, ved Solli Plass i Oslo.

SLORA MØLLE I FOKUS - Torsdag 6. april

Kl. 18.00 håper vi at riktig mange kommer til Fjuk skole for å feire Slora Mølle. Geolog Harald Johansen og arkitekt Maria Nesvaag kåserer om fortid og framtid rundt Slora Mølle. Direktør Simen Bjørgen fra Kulturminnefondet overrekker nye tilskuddsmidler til restaureringsarbeidet og ordfører Marianne Grimstad Hansen kommer på besøk. Enkel servering - Årsmøtet i Slora Mølles Venner begynner kl. 20.00

Idrettsmiljøet på Sørumsand i gamle dager

Sørumsand Idrettsforening kan feire sitt 100-årsjubileum i år. I løpet av året vil det bli gitt ut et jubileumsskrift som sikkert vil inneholde mange interessante tilbakeblikk. Mens vi venter på det, ser vi på et klipp fra Sørumsand Idrett, medlemsbladet til Sørumsand Idrettsforening. Kjell Romsås har latt oss låne noen utgaver av bladet, som han redigerte på 80-tallet. Vi håper dette intervjuet fra nr. 2 i 1985 vil glede Sørum-Speilets lesere. Det er skrevet av Tor Erling Hansen.

Vestbystranda – vår første fotballbane

«Hadde stifterne av Sørumsand Idrettsforening i 1917 sett dagens idrettsanlegg og opplevd ungdommens treningsforhold i 1985, ville de vel ikke trodd sine egne øyne. Og på samme måte er det vel vanskelig for dagens ungdom å forestille seg hvordan det var å drive idrett i klubbens første år», sier 89-årige Erling Hansen, ett av klubbens æresmedlemmer og trolig den eneste gjenlevende av stifterne fra 1917. I hvert fall er han den eneste som har beholdt sitt medlemskap i SIF uavbrutt fra 1917 til i dag – frasett okkupasjonstiden.

«Fotball var den store idretten i tidligere tider likesom i dag, og det ble spilt fotball på Sørumsand lenge før idrettsforeningen ble stiftet, trolig fra tiden like etter århundreskiftet. Det skjedde på stranda langs Glomma nedenfor Vestbygårdene, og antakelig hadde det sin basis i fløtermiljøet. Banen var ikke helt slett, og vi måtte ha båt i beredskap når ballen havnet i elva, men dette var ulemper vi knapt tenkte over. Idrettsgleden var like stor for det. Men den som i dag vil lete etter den første fotballbanen på Sørumsand, vil ikke finne spor av den. Hele stranda er for lengst rast i elva», sier Erling Hansen. «På Vestbystranda ble det spilt fotball i mange år, mest i improviserte former, men også mot lag og klubber fra andre steder, ikke minst Fet».

«Var det mange lag med?»

«Mange kunne det vanskelig være, for omkring 1910 var det vel neppe mer enn ti bolighus på Sørumsand, foruten gårdsbrukene som stort sett eksisterer fortsatt. Men med Sørumsand Verksted økte folketallet, og dermed behovet for å organisere idretten. Da min far kom som støperimester til verkstedet i 1912, hadde han seks sønner med seg. Slikt kom godt med», sier Erling Hansen. (På ett av KM-diplomene i klubbhuset finnes fire brødre Hansen på samme lag, og en femte har underskrevet t diplommet som tillitsvalgt i fotballkretsen!)

«Og etter 1917 ble det sving på sakene?»

«Ja, etter den tid spilte vi en rekke kamper borte mot forskjellige lag, særlig på Østre Romerike. Men vi kunne ikke delta i serien før i 1923 fordi vi ikke hadde egen bane av skikkelig standard. Det var derfor jeg spilte kretskamper (som det het den gang) for Fet IL på den tiden og fikk flere kretsmesterskap i Vestre Romerike», sier han.

«Men i 1923 sto vår første bane klar. Ikke alle vet vel at den lå der vegvesenet har sitt anlegg nå. Det første året var banen bare 80 meter lang. Likevel ble den tillatt brukt, men vi måtte utvide den nokså snart. Da ble den 96 meter lang og 64 meter bred. Den ble planert ved hjelp av hester og muskelkraft, for en stor del på dugnad. Det var naturligvis en grusbane – i beste fall. Men ofte var den steinharde leira synlig på store

felter, og når vi løp der, kjente vi godt de påspikrede støvleknottene gjennom tynne såler.

Samme år som banen sto ferdig, deltok vi i serien. Vi måtte begynne i klasse B, og tok med en gang KM i denne klassen. Året etter vant vi KM i både klasse A og B. Da hadde vi i alt 23 spillere å rutte med, og med dem stilte vi to lag gjennom hele serien!»

I de følgende år ble det mange KM i fotball til SIF. Men den som er interessert i å vite mer om det, kan bare studere alle diplomene som henger i klubbhuset.

«Hva med treningsopplegget?»

«Fotball var avkopling, og vi syslet vel gjerne med lærkula i fritiden. De arbeidsledige hadde god tid til trening, De andre hadde lang arbeidsdag og lite fritid. Uansett var det vel lite systematisk trening. Men fysikken var god og kondisjonen prima. Jeg husker jeg så et kondisjonsfenomen som Harald Nafstad først spille en hard omgang, deretter delta i horn-orkestret som underholdt i pausen før han gikk på banen til nye harde 45 minutter.»

«Så bekvemmeligheter var et ukjent ord?»

«Vi hadde ei umalt plankebu som «klubbhus» - eller skiftebu, som vi kalte det. Der var det ett rom til hvert lag, og et lite rom til materiell. Var det turneringer med flere lag, skiftet noen i skogkanten. Dusjer fantes selvsagt ikke, ikke en gang kaldt springvann. Bua sto til noen år etter okkupasjonen. Da ble det mer «luksuriøst». Vi overtok ei større brakke av den type okkupantene hadde brukt, og vi fikk springvann utendørs! Nå slapp de som ville vaske seg etter kampen å dra ned til Glomma!

Men den spartanske transportmåten holdt seg enda noen år, slik den hadde vært fra de aller første utenbygds kamper. Privatbiler var mangelvare både før og etter krigen. Når laget skulle ut å reise, var det bare å klyve opp på en lastebil. Det var en kasse på lasteplanet – og presenning over hvis det regnet.

Det jeg har gitt noen tilfeldige glimt fra, så godt jeg husker, er vel primitive forhold som neppe hadde fristet noen i dag. Men vi hadde minst like stor glede av idretten da som nå. Den gamle idrettsplassen, med sine harde leirfelter og sitt skarpe grusdekke, var et sentrum på stedet dit mange søkte. Bak det høye plankegjerdet med billettluke og imponerende porter, opplevde den tids SIF-ungdom med «halve Sørumsand» rundt banen, både seire og nederlag med patriotisk sinnelag», avslutter 89-åringen Erling Hansen.

Meget vellykket julemarked på Vølneberg

Publikum fulgte interessert med på underholdningen oppe ved flaggstanga (Foto Kjersti Østnes Eggum).

Søndag 4. desember 2016 ble en travel og hyggelig dag på Vølnebergskolene. Ca. 600 besøkende, 23 utstillere, mange kunstneriske innslag, strålende vær og mange blide folk i alle aldre - kort sagt en flott og trivelig familiedag med mange tilbud både for liten og for stor.

Bakgrunnen for ideen om å lage et julemarked på Vølneberg var at Vølneberg vel ønsket mer aktivitet på Vølneberg skole. For historielaget, som fikk tildelt Olavsrosa for godt restaureringsarbeid og god formidling av skolehistorie i 2015, er det viktig å utvide konseptet for å møte de forventningene som Norsk kulturarv har til innehavere av Olavsrosa, og vi hilste derfor tiltaket velkommen.

Velet ønsket å skape en ny tradisjon for julemarked på Vølneberg 2. søndag i advent, og besluttet å invitere Historielaget og en del andre med i en arbeidsgruppe. I arbeidsgruppa satt Kjersti Østnes Eggum og Ida Bøhler fra velet, Bjørn Tveit for Historielaget, Solveig Tveit for vevringen, Marie og Svein Harald Tveit for Bygdeungdomslaget og Hilde Beate Tyrum for Lørenfallet og omegn vel. Historielaget hadde stand med salg av bøker i gamleskolen, og bidro med utlån av telt og strømforsyning. Vevringen hadde utsalg av egenproduserte varer, bidro med kontakt til andre utstillere, og medlemmer fra vevringen hjalp til både med kakebaking og kafedrift. I tillegg hadde vi et samarbeide med Lørenfallet og omegn vel, både for å skaffe utstillere, spre flyers og plakater i Lørenfallet, kakebaking og hjelp til kafeen. Bygdeungdomslaget stilte som dugnadsgjeng for opp- og nedrigg av teltet og bidro også med kontakter til utstillere.

Ønsket var at julemarkedet skulle være en familiedag med mange aktiviteter for barna, og det ble derfor arrangerte ponniriding, kos med alpukka, juletreffotverksted og fortellerstund. Vi hadde også underholdning fra 3. trinn på Sørum skole, som på en utmerket måte åpnet julemarkedet sammen med læreren sin Karin Langvatn-Elstad. I tillegg hadde både barne- og ungdomsteateret Tut og Kjør en oppvisning fra sin forestilling "Sound of music" og bygdeungdomslaget bidro med swing-oppvisning. En utescene foran gamleskolen ga

plass for underholdningen. I den store skolebygningen hadde flere utstillere utsalg i klasserommet, og det var salg av grøt, kaker og kaffe samt kafe i stuen.

Evaluering både i julemarkedkommiteen og i styret for Vølneberg vel konkluderte med at arrangementet var en stor suksess og ble gjennomført uten store uforutsette hendelser, men vi lærte at det trengs mange gode hjelpere til et så stort arrangement. Det var gratis for utstillerne å ha stand på markedet, og det ønsker vi at det fortsatt skal være.

Blaker og Sørum Historielag takker Vølneberg vel for et flott initiativ og alle medvirkende for innsatsen og sender en ekstra takk til primus motor – den alle steds nærværende Kjersti Eggum.

Arrangementet vil bli gjentatt i 2017 og vi ønsker alle velkommen til en strålende dag på Vølneberg søndag 10. desember.

Standen til Vølneberg vevring hvor Solveig Tveit hadde vakt akkurat da. (Foto: Kjersti Østnes Eggum)

Suksessen gjentas!

Romeriksspillenes skuespill hadde fulle hus i fjor. Nå er det en ny sjanse til å se "Skinner til Frihet!" (Foto: Jørgen Kirsebom)

"Skinner til Frihet" er utendørs historisk spill om okkupasjonstida på Romerike.

Med museumsjernbanen Tertitten som kulisse tas publikum med på en teateropplevelse langt utenom det vanlige. Langs banen vil du oppleve historiske og spennende tablåer, og på Fossum Stasjon vises hovedspillet. Deler av forestillingen er basert på virkelige personer og situasjoner fra Tertitten og Romerike.

"Skinner til Frihet" tar oss med tilbake til 2. verdenskrig og hverdagen langs skinnene. Her blir vi kjent med en familie som flytter fra Oslo og bosetter seg ved Tertitten. Far i huset har fått seg stilling som lensmann, og ser det som sitt opphøyde mål å rydde opp på de "gudsforlatte bygdene".

Men på Tertitten og blant togfolket skal det vise seg å foregå mye motstand. I det skjulte jobber sivilister for å motarbeide den tyske overmakten med alle midler.

Dette er en historie om mot og motstand, ungdommelig kjærlighet og lekenhet, makt og maktmisbruk. "Skinner til Frihet" er en morsom, vakker, intens og samfunnsaktuell forestilling.

Forestillingen er egnet for voksne, og for skolebarn i følge med voksne. Varighet 2 timer.

Billettpriser:

kr 350,- for voksne.

kr 290,- for barn.

Billetten inkluderer togreisen
t/r Fossum Stasjon.

Oppmøte: Tertitten, Sørumsand Stasjon.

Premiere Torsdag 15. juni kl. 18.00,
Forestilling Fredag 16. juni kl. 18.00,
Forestilling Lørdag 17. juni kl. 14.00,
Forestilling Lørdag 17. juni kl. 17.00,
Forestilling Søndag 18. juni kl. 14.00,
Forestilling Søndag 18. juni kl. 17.00.

se www.romeriksspillene.no for mer informasjon

Helge Njaa i aksjon.
Foto: Jørgen Kirsebom

Valstad Café - det lille intime kulturhuset på Sørumsand

- Er du Valstadvenn eller har du lyst til å bli det?

Valstad café er en stiftelse med formål å bevare, forvalte og benytte eiendommen Valstad Café som et levende kafemuseum, fortrinnsvis til nytte for lag og foreninger. Det arrangeres ofte visekvelder, andre typer "intim-konserter" og foredrag der og lokalene leies ut til både organisasjoner og privatpersoner. De har nå også begynt med åpen kafé på formiddagen den første søndagen i hver måned. Adressen er Ing. Bøhns veg 3, men du kjenner kanskje kafeen godt fra før, så det er en unødvendig opplysning.

Stiftelsen har et styre på fem medlemmer med personlige varamedlemmer. De søker nå etter nye daglige leder da Helge Njaa, som har hatt denne funksjonen helt fra starten, har bedt om avløsning.

Er det kanskje du som er den nye daglige lederen?

Arrangementer å merke seg

- For detaljer og andre arrangementer som kan komme til - se hjemmesiden og Facebook

Torsdag 16. mars, kl. 19.00:

Årsmøte i Blaker og Sørum Historielag.

Sted: Blaker Samfunnshus, Bruvollen

Torsdag 6. april, kl. 18.00:

Årsmøte i "Slora Møllens Venner.

Kåserier og tildeling av midler fra Kulturminnefondet.

Sted: Fjuk skole.

Søndag 11. juni : Slora Møllens dag.

Tirsdag 13. juni: Rusletur.

Lørdag 29. juli: Olsok på Vølneberg i samarbeid med Sørum Bygdekvinnelag

Sted: Vølneberg gamle skole

Tirsdag 22. august: Rusletur

Tirsdag 5. september: Rusletur

Stiftelsen skal ha årsmøte 30. mars, og til da vil styret gjerne ha klar en ny daglig leder som kan overta ansvaret raskt, helst alt fra 1. april. Dersom du selv, eller noen du kjenner, har lyst og anledning til å gå inn i et ulønnet verv som skal koordinere virksomheten i en trivelig dugnadsgjeng hvor styret deltar aktivt, så ta kontakt med daglig leder Helge Njaa (mobil 90500728) eller historielagets representant i styret Anne Maj Kvale (mobil 99296837). Du finner flere opplysninger om kafeen på Facebooksiden eller under Opplev Sørum www.opplevsorum.no Du finner også en informativ artikkel av Anne Maj Kvale i Sørum-Speilet nr. 5, 2014, s. 18.

La deg inspirere av de hyggelige bildene på baksiden av bladet.

Bygdeboka har fått ny redaktør

- Det satses på at bind 6 skal foreligge innen utgangen av 2017

Fra Bygdebokmøtet 6. februar.
Foto: Dag Winding-Sørensen.

Arbeidet med bind 6 av Sørums bygdebok er dessverre blitt forsinket og mange lurer vel på hva som skjer. Sørums kommune har ansatt ny bygdebokforfatter fra januar 2017. Han heter Håvard Havind Kongsrud, er oppvokst på Kjærnsmo i Nes og var dermed godt kjent med bygdelag, gårdsnavn og stedsnavn i Blaker alt før han gikk i gang med arbeidet. Han har også jobbet med to bygdebøker tidligere og har høstet nyttige erfaringer for denne store oppgaven. Håvard har alt hatt kontakt med en del personer som vil bidra med informasjon til og frivillig innsats ellers i bind 6. Den 6. februar inviterte Sørums kommune i samarbeid med Blaker og Sørums Historielag, til et orienteringsmøte på Mork grendehus. Her møtte 30 personer. Flere hadde spørsmål og kommentarer og det ble knyttet nyttige kontakter. Heldig vis har Anders Henriksen tatt på seg jobben som bilderedaktør for dette bindet også. Jan Erik Horgen bidrar med teksten til bildene. Som i de fem første bindene, har Fredrik Bjørge påtatt seg ansvaret for middelalderhistorien.

I det bindet som det nå jobbes med blir disse hovedområdene omtalt:

Fossumgrenda, Kvevli- og Morkgrenda og Blakervegen øst (gårdsnummer 97-127). Gårds- og stedsnavnene som blir behandlet er: Fossum, Olerud, Orderudfeltet og Monsrud – Kvevli, Nebbenes, Jødal, Mork, Krogstad, Kamperud, Kville og Ånerud – Armoen, Hogset, Kjølstad, Mo, Skukstad og Hogsetfeltet med Hellene og Rennespellet.

Dersom du sitter på informasjon om og /eller gode bilder fra disse stedene og ikke har sendt dette inn tidligere, så haster det veldig nå. Har du lyst til å være med å gjøre en dugnadsjobb, så er du hjertelig velkommen til det. Håvard Havind Kongsrud er glad for å bli kontaktet. Han har kontor i tilknytning til biblioteket på Sørumsand, Sørumsandvegen 66, treffes på telefon 980 23 796 og har e-postadresse hkong@sorum.kommune.no.

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Økland & CO
Sørumsand

**Akershus
Energi**

idé Vi tar hånd om
ditt budskap og sørger
for at det blir sett!
X-Idé AS - Marcus Thranes vei 100, 1472 Fjellhamar - www.xide.no

T&B Hansen
Installasjon AS

”Levende kulturarv”

- Nytt valgfag i 9. klasse på Frogner skole og kultursenter

Elvekara tar tak med hakan! Fra venstre Lars Hammeren, Einar Sannum, Hans Hammeren, Karl Wilhelmsen og Ole Hammeren.
Foto: Sørums Fotosamling

Historielaget ble kjent med dette nye undervisningstilbudet gjennom vårt medlem Louise Nordli Fjelland som har en datter som deltar i dette valgfaget, og hun og nestleder Gro Langeland hadde et veldig hyggelig og givende møte med klassen og deres faglærer Mette Pedersen den 19. januar.

Valgfaget er nytt fra skoleåret 2016/2017, og har blitt såpass populært at det er forventet å bestå også fremover. Hovedsakelig brukes gruppearbeid som arbeidsmetode i faget, der gruppene selv velger temaer de ønsker å fokusere på. Elever og faglærer orienterte om og viste frem plakater fra prosjekter de holder på med. Blant annet jobber de med Frogner gamle kirke, mattradisjoner, Asbjørnsen på Frogner, Tertitten, fløtehistorie, bosettingshistorie, Stokkebåten og Orderud-saken/kriminalhistorie. Elevene fikk deretter vite litt om historielaget og vårt arbeid og om Frogners historie.

Det var enighet om at vi ønsker å legge til rette for at elevene aktivt kan bruke Historielaget i sitt kildesøk - få kjennskap til sentrale publikasjoner og kontakt med personer med god kunnskap om lokalhistorien, og ikke bare i Frogner, men i hele kommunen.

Historielaget foreslo at elevene, gjerne ved starten av skoleåret, burde få en ”Kjenn din bygd -tur” med buss og en representant fra Historielaget som forteller underveis. Det ville være en fin start for valgfaget og inspirere til prosjekter å jobbe med videre.

Målet må være å få til et langvarig samarbeid, og at arbeidsmåten kan videreføres til andre skoler i kommunen dersom de har tilsvarende valgfag. Vi har foreløpig avtalt et besøk på Vølneberg gamle skole og redskapssamlingen vår der i mars, og vi inviterte oss selv til å besøke utstillingen som elevene skal ha, antakelig 4. mai, og muligens sammen med flere av valgfagene. Samarbeidet blir fulgt opp av Louise og Gro og vi kommer tilbake med mer informasjon i et senere nummer av Sørums-Speilet.

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

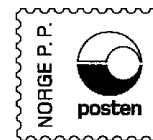
interoptik
Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

Returadresse:
Blaker og Sørum Historielag
Postboks 72
1921 Sørumsand

ISSN 1894-8154

